

Antti Saari: *Kasvatusteoria antiikista nykypäivään*. Helsinki. Gaudeamus. 2021. 232 s.

Kai se on sitten heti alkuun myönnettävä, että Antti Saaren uusi teos, *Kasvatusteoria antiikista nykypäivään* (Gaudeamus 2021), on merkkitapaus kotimaisen kasvatushistorian ja filosofian tutkimuksen saralla. Moderneja, suomenkielisiä kasvatushistorian kokonaisesityksiä ei ole ollut viime aikoina saatavilla. Aili Heleniuksen viime vuonna (2021) julkaisemaa omakustannetta *Kasvatuksen kulmakiviä – henkilökuvia neljältä vuosisadalta* ei ehkä voi pitää kokonaisesityksenä, vaikka teos onkin monin tavoin ansiokas. 2000-luvun alkupuolella ilmestyneet Juhani Tähtisen, Raija Huhmarin ja Simo Skinnarin toimittamat artikkelikokoelmat ovat edelleen käyttökelpoisia lähteitä, mutta kurssikirjoina ne eivät ole parhaimmillaan.

Suomenkielisiä, kurssikirjoiksi soveltuvia kasvatushistorian läpileikkauksia ilmestyi aiemmin, ellei ihan vaivoiksi saakka, niin kuitenkin nykyistä useammin. Monografiamuotoisen kokonaisesityksen laatiminen on tutkijalle nykyisin jonkinmoinen uhkayritys. Kurssikirjaksi soveltuvan perusteoksen kirjoittaminen on hirvittävän työlästä, eikä tulosorientoitunut yliopistoympäristö oikein kannusta tuollaiseen urakkaan. On hienoa, että Antti Saari ja Gaudeamus ovat uskoneet teoksen löytävän lukijoita, vaik-

ka kasvatuksen ja koulutuksen historiaa ei kuulukaan enää kasvatustieteen tutkimusalueeseen aiemmasta mitasta. Voidaan ehkä kysyä, tarvitaanko kotimaista kasvatustieteen yleisesitystä, kun tarjolla on laadukkaita kansainvälisiä kokonaisesityksiä. *The Oxford Handbook of the History of Education* avaa erittäin ajantasaisen ja globaalin näkökulman kasvatustieteen historiaan, mutta teos on melko vaativa aloittelevalla lukijalla. Kirjan artikkeleissa rakennetaan kasvatustieteen, ideologioiden, koulutuspolitiikan ja instituutioiden historiasta kokonaisuuksia siinä, missä aiemmin keskityttiin yksittäisiin elämäntarinoihin. Suurten kasvatustieteilijöiden kaanonin, kipsipäiden kavalkadia, ei siis löydy uusista kansainvälisistä käsikirjoista. Toisaalta niistä ei myöskään löydy analyysiä kasvatustieteen ja suomalaista koulutusjärjestelmää muovanneiden ideologioiden keskinäisistä yhteyksistä. Niinpä kotimaiselle kasvatustieteen kokonaisesitykselle löytyy vähintäänkin Antti Saaren teoksen kokoinen rako.

Kasvatustieteen antiikista nykypäivään noudattelee tuttuja linoja sikäli, että siinä käydään läpi perinteiseen kaanoniin kuuluvien ajattelijoiden näkemyksiä. Kokonaisuus on kuitenkin kaikkea muuta kuin perinteinen. Saari lähestyy teoksessaan kasvatustieteen teoriankehittelyn näkökulmasta, yhdistellen ja eritellen eri suuntauksia ja perinteitä. Kirjoittaja kokoaa eri aikojen kasvatustieteen palapeliä, missä keskiössä ovat ideat itsessään, evät niinkään niiden esittäjät.

Saari puhuttelee kirjan johdantoluvussa kasvatustieteen opiskelijoita. Ote on hyvin pragmaattinen. Lukijalle perustellaan sujuvasti, miksi teoksen aihepiiri on tärkeä ja mihin kasvatustieteen ja filosofiaa tarvitaan. Kohdeyleisölle tarkkaan suunnitellun otteen vuoksi kirjoittaja välttää monimutkaisia käsitteenmäärittelyjä. Teoksen ensimmäisessä luvussa ”Mitä on teoria” ei avata teorian määrittelyn keskeistä problematiikkaa tieteenfilosofisena kysymyksenä, vaan asiaa lähestytään mutkattomasti angloamerikkalaisen perinteen muodostamasta näkökulmasta. ”Theory of education” on yleisesti käytetty käsite englanninkielisessä kasvatustieteessä, mutta kotimaisissa kasvatustieteen ja -historian teksteissä sanaa ”kasvatustieteen” on käytetty varoen. Puhuttaessa kasvatustieteen ja koulutuksen historiaa muodostaneiden kasvatustieteen työstä käytetään tavallisesti käsitteitä kasvatustieteen

telu, kasvatustieteen näkemys ja kasvatustieteen filosofia. Millä perusteella teoksessa esitellyt ajatusrakennelmat ovat teoriaa, vaikka niiden muodostajat eivät ole tekstejään teoriaksi tarkoittaneet? Mikäli tieteellisellä teorialla tarkoitetaan pelkästään oppirakennelmaa, voidaan kai melkein mitä tahansa kasvatustieteen ajatusta tai vaikkapa opetussuunnitelmaa pitää teoriana. Jos teorian määrittelyä katsotaan kuuluvaksi esimerkiksi falsifioitavuus ja testattavuus, kuten se luonnontieteissä (scientific theory) yleensä nähdään, eivät kirjassa haetut rakenteet ilmeisesti täytä teorian kriteereitä. Onhan selvää, ettei esimerkiksi stoalaisuuteen perustuvaa kasvatustieteen käyttäteoriaa voida falsifioida tai testata. Vaikka asiaa olisi ehkä voinut avata johdantoluvussa, ei sillä ole kokonaiskuvan kannalta suurta merkitystä. Teorialle on monia rinnakkaisia ja jopa toisiaan poissulkevia määrittelyjä ja kriteereitä, joihin jokaiseen liittyy omat ongelmansa.

Saaren teoksen tavoitteena on auttaa lukijaa oman kasvatustieteen näkemyksen, siis kasvatustieteen käyttäteorian rakentamisessa. Ihanteena on opettaja, jolla on menneisyydestä ammentava, aktiivisen pohdinnan tuloksena syntynyt, moraalisesti ja eettisesti kestävällä pohjalla oleva kasvatustieteen filosofia. Kirjassa käytetään tässä yhteydessä käsitettä käyttäteoria. Se määrittelyä yleensä ihmisen toimintaa ohjaavaksi malliksi. Ajatus on peräisin organisaation oppimisen tutkimuksesta 1970-luvulta ja sitä käytetään yleisesti opettajan koulutukseen liittyvissä tutkimuksissa. Huomattakoon, että kasvatustieteen käsitteistö eroaa tässäkin asiassa luonnontieteistä, missä mallilla tarkoitetaan teorian esiasetta, ei teoriaa.

Lukija saattaa ihmetellä, miksi käsitteanalyysiin on uhrattu niin paljon palstatilaa tässä muutoin melko yleisluontoisissa teemoissa pysyttelevässä arvostelussa. On selvää, että tämä ei ole sopiva foorumi syventyä tieteenfilosofian pääkäsitteisiin liittyviin tulkintaeroihin. Sen sijaan on tärkeää miettiä, avako Saaren teoriapuhe kasvatustieteen jäsentämisen kannalta uusia näkökulmia, tuoko se jotakin lisää vai onko se vain tieteellistä jargonia. Eräs tapa katsoa asiaa, on tarkastella sitä, lunastaako kirja lupauksensa vai ei. Kirjan alkupuolella vaikuttaa, että teorialla tarkoitetaan kasvatustieteen menetelmistä, tavoitteista ja niiden taustalla olevista perinteistä muodostuvaa kokonaisuutta. Kirjaa eteenpäin lukiessa huomaa, että Saari kytkee

valitsemansa teemat ei vain toisiinsa, vaan myös nykyhetkeen. Jokaisen pääluvun luvun loppuun on lisätty tiivistys, missä pohditaan aiemmin kuvattujen aatteiden vaikutuksia nykypäivään. Tuollaisia tiivistyksiä ei yleensä näe historiankirjoituksessa kausaalisuhteiden todentamiseen liittyvien pulmien takia. Toisaalta ne tekevät teoksesta helposti lähestyttävä myös niille, joilla ei ole laajoja tietoja kasvatushistoriasta.

Saaren teos rohkaisee tarttumaan antiikin klassikoihin. Etenkin stoalaisuudesta näyttää tulleen jälleen kerran varsin muodikasta, tarjoaahan se käyttökelpoisen elämänfilosofian epävarmoina aikoina. Viime aikoina on ilmestynyt varsin paljon stoalaisuuteen liittyvää tutkimusta ja alkuperäisteosten suomennoksia. Saari käsittelee stoalaisuutta tiiviisti, koska yleisteoksessa ei voi sukeltaa kovin syväälle filosofisten koulukuntien oppeihin. Stoalaisuutta käsittelevä jakso onnistuu kuitenkin tarjoamaan hyvän pohjustuksen keskiaikaista itsekasvatusta käsittelevälle luvulle (luku 3). Keskiaikaisia hengellisiä harjoituksia kuvaava osio on erittäin onnistunut. Saari kuvailee varhais- ja sydänkeskiajan luostarielämää ja siihen kiinteästi liittyvää hartauskirjallisuutta tavalla, mikä innostaa pohtimaan hengellisten harjoitusten yhteyttä ruumiinharjoituksiin. Asketismin ja hengellisten harjoitusten monien muotojen kuvaukset tarjoavat paljon ajateltavaa myös edistyneemmälle lukijalle.

Empiiristä kasvatustiedettä ja asiantuntijavaltaa (luku 6) sekä kriittisiä kasvatusteorioita (luku 7) käsittelevät luvut ovat otteeltaan tuoreita ja sisällöltään ajantasaisia. Saari tekee selvän irtioton traditionalistisesta kasvatushistoriasta asettuen progressiivisen revisionismin ja pluralistisen, moniarvoisen kasvatushistorian kannalle. Saari käyttää edellä mainituissa luvuissa samoja yhteiskuntakriittisiä äänenpainoja, joista hän on tullut tunnetuksi aiemmissa kannanotoissaan. *Politiikasta*-verkkolehdestä ilmestyneessä artikkelissaan ”Koulun puolustus” (<https://politiikasta.fi/koulun-puolustus/>) Saari analysoi nykykoulua oivaltavasti historiasta kumpuavien argumentein. ”Sivistystä!” podcastissa huutia saavat puolestaan ”digiloikan” kritiikittä omaksuneet koulun uudistajat (<https://kansanvalistusseura.fi/ajankohtaista/koulutuksen-digiloikka-huijataanko-meita-haluamaan-muutosta/>).

Saari solmii irtonaiset langanpäät taitavasti yhteen teoksen loppuluvussa. Hän kehottaa lukijaa ryhtymään teoreetikoksi sanan alkuperäisessä merkityksessä, eli laajentamalla omaa perspektiiviä ottamalla etäisyyttä tarkastelukohteeseen. Saari kuljettaa nyt lukijaansa uudestaan läpi historian, missä kasvatuksen muuttuvat menetelmät ja ihanteet seuraavat toinen toistaan. Hän hahmottelee kasvatushistorian jatkuvuuksia ja murroksia eritellen, mitkä ilmiöt ovat edelleen jossakin muodossa läsnä ja mitkä traditiot ovat katkenneet. Saaren historiankirjoitus ei jää menneisyyteen, vaan siinä selitetään lukijalle hyvin helppotajuisesti, millä tavoin menneisyys on myös nykyisyyttä kasvatuksen historiassa. Teos tarjoaa välineitä kasvatustieteen, opetussuunnitelma-ajattelun ja koulutusinstituutioiden kehittämisen keskinäisen monimutkaisen dynamiikan ymmärtämiseen. Juuri tuollainen ymmärrys näyttää usein puuttuvan lyhytjänteiseltä koulun uudistustyöltä. Niinpä voi toivoa, että käsillä oleva teos tavoittaa lukijoita – ei vain opiskelijoiden ja tutkijoiden – vaan myös koulutuspolitiikan ja opetussuunnitelmatyön parissa ahertavien joukosta.